

Αἴτημα καὶ ἀνεπάρκεια τῆς εὐχαριστίας

“Ὅσον ὅμως περισσότερο ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἡ χάρις δὲν ἐδόθη ἐκ καθήκοντος, τόσον βαθύτερον ἀντιλαμβανόμεθα τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς εὐχαριστίας. Οἱ εὐχαριστοῦντες λόγοι προδίδουν τότε μίαν λανθάνουσαν βεβήλωσιν. Παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν, ὡς ἐὰν δὲν ἦσαν τίποτε ἄλλο, πλὴν τῆς ἀγαλλιάσεως ἐνὸς ἱκανοποιουμένου ἔγωισμοῦ. Συνυφασμένη πρὸς τὸ αἴτημα τῆς εὐχαριστίας, ἡ αὐτεπίγνωσις αὐτῆ, ὅσον ἡ συνείδησις τῆς χάριτος εἶναι μεγαλύτερα, τόσον περισσότερο ἀπαγορεύει εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τὴν παρουσίαν της ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τοῦ εὐχαριστοῦντος λόγου. Τῆς παρουσιάζει γυμνὴν τὴν ματαιότητα τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν ἀναγκάζει νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τὴν σιγήν, νὰ κρυφθῇ ἐκεῖ, ὅπου τοῦλάχιστον θὰ ἤμποροῦσε νὰ κρατηθῇ εἰς τὴν ἀληθινὴν ταπεινώσιν.

“Ὅσον ὁμιλεῖ, τόσον χάνει ἡ εὐχαριστία τὸ νόημά της. Ἡ πραγματικὴ εὐγνωμοσύνη δὲν ἐκφράζεται, ἀλλ’ εἶναι ὁ συγκλονισμός, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπάρχει ἐκφραστικὴ μορφή καὶ ὁ ὁποῖος συγχρόνως δὲν ἤμπορεῖ νὰ μείνῃ ἀνέκφραστος. Εὐχαριστία εἶναι ἀπαίτησις εὐχαριστίας. Ἀπαίτησις ὅμως ὄχι ὀποιοῦδήποτε ἠθικοῦ ἀξιώματος, οὔτε ἐκείνου, πρὸς τὸν ὁποῖον θέλει νὰ ἀπευθυνθῇ, ἀλλὰ κατὰ κάποιον τρόπον μία αὐταπαίτησις, μία ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, ἡ ὁποία ὑπάρχει, χωρὶς νὰ τολμᾷ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ χωρὶς νὰ παραδέχεται τὴν ἀφάνειαν, ὡς ἐὰν τὴν συνεκράτει ὁ φόβος, μὴ τυχὸν ἐκεῖνος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἤθελε νὰ ἀκουσθῇ, τὴν θεωρήσῃ ἀναξίαν λόγου.

“Ὅταν ὁδύνη καὶ χάρις συμπίπτουν

Ἡ εὐχαριστία λοιπὸν δὲν εἶναι τὸ ἀνάλογον τῆς χάριτος. Δι’ αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἐκφράζει ἀπλῶς τὴν ἱκανοποίησιν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὴν χάριν. Διότι ἡ χάρις ἤμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἐντελῶς διάφορον πρόσωπον : νὰ μὴ γεννᾷ τὴν ἱκανοποίησιν, ἀλλὰ τὴν ἔνδειαν, νὰ μὴ δίδῃ, ἀλλὰ νὰ ἀπαιτῇ, νὰ μὴ κλείνῃ ἀλλὰ νὰ ἀνοίγῃ καὶ νὰ βαθαινή τὸ χάσμα. Ἀκριβῶς τότε ἀποδεικνύει ὅμως ἡ εὐχαριστία, ὅτι δὲν τὴν προκαλεῖ ἡ ἐξασφάλισις, ἀλλ’ ὅτι κατάγεται κατ’ εὐθειαν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ συνδέσμου τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ. Ὁ σύνδεσμος αὐτὸς ὀνομάζεται ἀφοσίωσις, ἀλλ’ ἀφοσίωσις εἶναι ἡ οὐσία τοῦ πιστεύειν. Ὅπου ἀνατείνεται ἡ πίστις, δὲν ὑπάρχει γεγονός, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἀπεκάλυπτε τὴν συμπαράστασιν τοῦ Θεοῦ. Συνεπῶς ἡ εὐχαριστία δὲν εἶναι μία ἔκφρασις ἡρεμίας, ἀλλὰ μία ἐσωτερικὴ διάστασις τῆς πίστεως, ἡ ὁποία δὲν καταστρέφεται, ὅταν ἡ ἡρεμία ἀφήνῃ τὴν θέσιν της εἰς τὴν ὁδύνην. τῆς εἰς τὴν ὁδύνην.

—Θεέ μου,

Στὰ χεῖλια μου δὲν ἀνεβαίνει «εὐχαριστῶ»...

Κι' ὅμως!

Γιὰ τὸ καινούργιο χτύπημα ποῦ μοῦστειλες,

Παλεύω μέσα μου νὰ βρῶ

Λόγια εὐχαριστίας...

Τὴν πάλῃ ἐντὸς μου κίτταξε

Καὶ πάρε ὅ,τι σοῦ πρέπει!

Οἱ πιστεύοντες ἀντιμετωπίζουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν χάριν καὶ ὅταν ἀκόμη ἢ εὐχαριστία των ἐκφράξῃ τὴν ἀντινομίαν μεταξὺ ἐσωτερικῆς βεβαιότητος καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς τῆς ἀντιφάσεως.

Ἡ εὐχαριστία βλαστάνει ἐκ τοῦ βάθους τῆς πίστεως. Δὲν τὴν παράγουν, ἀλλὰ τὴν ἐπικυρώνουν τὰ γεγονότα τοῦ βίου. Ἐκείνη ὅμως ἀναφέρεται εἰς μίαν ἀρχὴν, ἢ ὁποία δανεῖζει εἰς τὸ συγκεκριμένον γεγονὸς ὑπερβατικὸν νόημα. Ἡ ὁδύνη κάποτε ἐξανεμίζει τὴν πίστιν, εἶναι ὅμως συγχρόνως ἢ σκαπάνη τῆς πίστεως. Τὸ βάθος εἶναι ἰδικόν της ἔργον. Ἐρωτᾷ τὸν πιστεύοντα, ἐὰν πράγματι πιστεύῃ, ἐὰν βλέπῃ εἰς τὸ ἐρχόμενον τὸν ἀπόστολον τοῦ αἰωνίου, ἐὰν ὁ σύνδεσμός του πρὸς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι παροδικὸς καὶ ἀνάλογος τῶν περιστάσεων, ἐὰν δὲν χρειάζεται τὸ Σὺ χάριν τοῦ ἐγώ, ἐὰν δὲν ἐφεῦρε τὴν θρησκείαν, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ πρόσκαιρα καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὰ προσδοκώμενα. Ἡ ὁδύνη ὁδηγεῖ τὴν πίστιν εἰς τὴν αὐτοσυνείδησιν καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς τὴν δωρίζει εἰς τὸν ἑαυτὸν της. Εἰς ὅσους πιστεύουν, ἢ ὁδύνη παρουσιάζει τὴν ἀφανῆ ὄψιν τῆς χάριτος.

Ἀντιπαράθεσις εὐχαριστίας καὶ καθήκοντος

“Ὅπου ὑπάρχει συνείδησις χάριτος, συνυπάρχει ἢ βεβαιότης, ὅτι ἢ εὐχαριστία δὲν εἶναι καθῆκον. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ καθήκοντος, ἢ εὐχαριστία θὰ ἔχανε τὸ πραγματικὸν της περιεχόμενον. Δὲν θὰ ἦτο ῥῆμα πίστεως, ἀλλ' ἄρθρον νόμου. Ἀντὶ νὰ χαρίσῃ, ἢ πίστις θὰ ὑπενόμεινε τὴν ἐλευθερίαν. Ὡς ἀρχὴν της θὰ εἶχε τὸν δόλον ἐνὸς πλαστοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ συνέτριβεν, ὅ,τι ὁ ἴδιος θὰ ἔστερεῖτο. Μόνον ἐνδεεῖς θεοὶ ἀπαιτοῦν τὴν εὐχαριστίαν.

“Ὅπου λαμβάνει χώραν πραγματικὴ δωρεά, δὲν ὑπάρχει ὀφειλή, ἢ ὁποία θὰ ἐπέβαλλε τὴν εὐγνωμοσύνην. Ὅ,τι ἐπιβάλλεται ὡς καθῆκον, ἀπαιτεῖ τὴν ὑπέρβασιν μιᾶς ξένης ἀντιστάσεως. Ἀντίστασις ὅμως τῆς εὐχαριστίας εἶναι ἢ εὐχαριστία. Ἐνῶ τὸ καθῆκον ἐκπληροῦται καὶ ἐξοφλεῖται, ἢ εὐχαριστία μᾶς συγκλονίζει, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ ἐξιωθῇ ἢ χάρις.

“Ὅσοι πράττουν, διότι τὴν πρᾶξιν ὑπαγορεύει τὸ καθῆκον, περιτεχνίζουσι τὴν ἐσωτερικὴν των ἡρεμίαν. Ζητοῦν νὰ κρατηθοῦν εἰς τὰ ὅρια μιᾶς νομοθεσίας, ἢ ὁποία ὀρίζει, ὅ,τι ἐκεῖνοι εἶναι πρόθυμοι νὰ προσφέρουν μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἠθικὴν ἱκανοποίησιν. Ἀλλ' ὅσοι αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην

τῆς εὐχαριστίας, ὑπερπηδοῦν τὴν ἱκανοποίησιν, ὅποιοσδήποτε καὶ εἶναι ὁ ἐπιθετικός της προσδιορισμός. Αὐτοὶ δὲν θὰ ἠρεμήσουν, διότι δὲν θέλουν τὴν ἠρεμίαν. Διότι ἡ ἠρεμία θὰ ἐσήμαινεν ἀπουσίαν εὐγνωμοσύνης, ὅμως, ὅσοι εὐχαριστοῦν, δὲν μονομαχοῦν, ἀλλὰ ταυτίζονται πρὸς τὴν εὐγνωμοσύνην. Θέλουν νὰ γίνουν οἱ ἴδιοι ἔκφρασις τῆς εὐχαριστίας καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ ἐκφράσουν τὴν εὐχαριστίαν, ὡς εἰάν ἐπρόκειτο νὰ ἀπαλλαγοῦν διὰ τῆς ἐκφράσεως. Εὐχαριστία εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς ἐλευθερίας τῶν πιστευόντων. Κατὰ συνέπειαν δὲν ἐκφράζεται, προκειμένου νὰ ἀρθῆ, ἀλλὰ διὰ νὰ γίνῃ βαθυτέρα· διὰ νὰ ὀριμάσῃ ὁ πιστεύων εἰς τὸ νόημα τῆς πίστεως· νὰ ἀντιληφθῆ ἐπιτακτικωτέραν τὴν παρουσίαν τοῦ Σὺ· νὰ ἀνοίξῃ τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον ἐνώπιον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐχάρισε τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ εὐχαριστία λοιπὸν δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξίσωσιν τῆς σημασίας τῆς πράξεως μεταξὺ τοῦ Σὺ καὶ τοῦ ἐγὼ, διότι, ὅσον τὸ ἐγὼ τὴν ἐκφράζει, τόσον διαπιστώνει, τί τὸ χωρίζει ἐκ τοῦ Σὺ, τόσον περισσότερο ἐκπλήσσεται διὰ τὴν σωτηρίαν, τόσον βαθύτερον χαίρεται διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τόσον αποφασιστικώτερον προχωρεῖ εἰς τὴν ἀφοσίωσιν. Τὸ καθῆκον ἔχει πάντοτε τέλος· ἡ εὐχαριστία μένει πάντοτε προσπάθεια. Καθῆκον σημαίνει ἠθικὴν, εὐχαριστία ἀγάπην.

Καμία νομοθεσία οὔτε ἀνέφερον, οὔτε θὰ ἀναφέρῃ τὴν εὐχαριστίαν ὡς καθῆκον. Οἱ νόμοι ἐπιβάλλουν, ἀλλ' ὅ,τι ἐπιβάλλεται, ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάγκην. Ὅμως ἡ εὐχαριστία διαρρηγνύει τὸ σθένος τῆς ἀνάγκης. Ἐκφράζει μίαν ἀπόφασιν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει νομικὸς καθορισμός. Ἡ εὐχαριστία δὲν προβλέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου, διότι ἀπευθύνεται εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς παροχῆς ἔχει ἀκυρώσει τὸν νόμον. Λοιπὸν ἡ εὐχαριστία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῆ ὡς καθῆκον, παρὰ μόνον ὅταν χάσῃ τὸ νόημά της. Εὐχαριστία εἶναι τὸ λειτούργημα τῆς ἀγάπης, καθῆκον ἢ σχέσις τῶν ὑποτελῶν τοῦ νόμου. Ὅσον μεγαλυτέρα ἢ συνείδησις, ὅτι οὔτε ἡ χάρις οὔτε ἡ εὐχαριστία προσφέρονται ἐξ ὑποχρεώσεως, τόσον ἰσχυρότερος εἶναι ὁ σύνδεσμος τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ Σὺ. Διότι τίποτε δὲν ἐμποδίζει ὅσους αἰσθάνονται ὑποχρέωσιν, νὰ συναισθάνωνται μῖσος ἀπέναντι ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τοὺς ἔχει δεσμεύσει. Ὅσοι ὅμως εὐχαριστοῦν, ἀγαποῦν. Ἀγάπη εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς εὐχαριστίας. Μεταξὺ των δὲν ἰσχύει προτεραιότης, ἀλλ' ἀμοιβαιότης ὀριμότητος. Ἄν ἡ ἀγάπη ἐκφράξῃ τὴν εὐχαριστίαν, δίδει εἰς τὸ αἴτημα τῆς ἀφοσιώσεως σάρκα καὶ ὄστᾱ.

Οἱ ὀφείλοντες ὑποκλίνονται καὶ γνωρίζουν, τί πρέπει νὰ πράξουν. Οἱ εὐχαριστοῦντες προσφέρονται, ὄχι ὅμως ἐπειδὴ γνωρίζουν, τί ὀφείλουν νὰ πράξουν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ εὐχαριστῶν λόγος μετουσιώνει τὴν εὐγνωμοσύνην εἰς ἀφοσίωσιν.

Σιγωμένη και ὁμιλοῦσα εὐχαριστία

Καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἐκφράζεται, ἡ εὐχαριστία εἶναι ἐν τούτοις προσευχόμενος λόγος. Ἐὰν δὲν θέλῃ ἀκόμη νὰ πηδήσῃ τὸ τεῖχος τῆς μονώσεως — ὅμως ἢ μόνωσις, ἐντὸς τῆς ὁποίας κατανοεῖ τὸ πραγματικόν της νόημα, εἶναι μία διαλογικὴ μορφή. Ἡ εὐχαριστία ὀρμαίνει ὡς συνείδησις σχέσεως καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἀναλαμβάνῃ τὸ τόλμημα τῆς ἐξωτερικεύσεως. Συνδέει τὸ ἐγὼ πρὸς τὸ Σὺ, πρὶν ἀναθέσῃ εἰς τὸν λόγον νὰ μορφώσῃ τὸν σύνδεσμον. Ἄλλ' ὅσον ἡ εὐχαριστία συνειδητοποιεῖ τὴν ἀνεπάρκειάν της, τόσο ὀξύνεται τὸ αἶτημα ὑπερβάσεως τῆς ἀνεπαρκειᾶς, τόσο ἡ σιωπὴ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐπιχειρεῖ ἡ εὐχαριστία νὰ κρύψῃ τὴν ἔνδειάν της, παρουσιάζεται, ὅσον περισσότερο παρατείνεται, τόσο ἐνδεεστέρα, τόσο περισσότερο ἀπαράδεκτος. Ὅμως ἡ σιωπὴ εἶναι καὶ παραμένει τὸ οὐσιαστικὸν κλίμα καὶ τῆς σιγωμένης καὶ τῆς ὁμιλούσης εὐχαριστίας. Σιωπὴ δὲν σημαίνει ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ προετοιμασίαν, ὄχι ἀπουσίαν, ἀλλ' αὐτοσυγκέντρωσιν τοῦ λόγου. Ἡ προσευχὴ ὁμιλεῖ, διὰ νὰ κἀνῃ φανερόν, ὅτι ἡ εὐχαριστία δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν χάριν. Ὅμιλεῖ, διὰ νὰ ἐσωτερικεύσῃ τὴν σιωπὴν, διὰ νὰ ἀφήσῃ τὴν εὐχαριστίαν νὰ γίνῃ ἐνσυνείδητος ταπείνωσις καὶ παραλλήλως νὰ ἐπιταχύνῃ ἐντὸς της τὴν ἀρξαμένην πρόοδον μετουσιώσεώς της εἰς ἔμπρακτον ἀφοσίωσιν.

Ὁ προσευχόμενος λόγος φανερῶνει τὴν διαλεκτικὴν φύσιν τῆς εὐχαριστίας. Προσκαλεῖ τὸ Σὺ νὰ συμπαρασταθῇ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν γίγνεσθαι, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνο προεκάλεσε διὰ τῆς χάριτος, νὰ φωτίσῃ διὰ τοῦ ἰδικοῦ του φωτὸς τὴν προετοιμαζομένην αὐθυπέρβασιν. Ἡ πρόσκλησις αὕτῃ φαίνεται συνήθως, ὡς ἐὰν ἦτο ὀλιγώτερον ἔκφρασις εὐγνωμοσύνης καὶ περισσότερο διατύπωσις παρακλήσεως. Ἄλλ' ἡ παράκλησις τῆς προσευχῆς ἔχει ἐντελῶς ἰδιότυπον νόημα. Ἄντι νὰ διατυπώσῃ μίαν ἐπιθυμίαν, νὰ ἀνακοινώσῃ μίαν στέρησιν καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὸν τρόπον μιᾶς παροχῆς, ἀντὶ δηλαδὴ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἐγὼ ἐκ μέρους μιᾶς παντοδυνάμου ἀρχῆς, ἐπικαλεῖται τὴν συμπαράστασιν τοῦ ὑψίστου ἀγαπῶντος εἰς μίαν προσπάθειαν αὐθυπερβάσεως, τῆς ὁποίας σκοπὸς δὲν εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ τὴν αὐθυπέρβασιν, ἀλλ' ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὁποῖον κατευθύνεται ἡ ὑπερβατικὴ κίνησις. Ὡστε ὁ πραγματικὸς λόγος τῆς προσευχῆς δὲν εἶναι ἡ ἐκφραζομένη παράκλησις, ἀλλ' ἡ ἐτοιμαζομένη ἀφοσίωσις. Προσευχὴ εἶναι τὰ προλεγόμενα τῆς ἀγάπης.

Ποῦ κατευθύνεται ἡ θρησκευτικὴ αὐθυπέρβασις

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διαφέρει ἡ θρησκεία ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων τῆς ἐλευθερίας. Ἐνῶ εἰς τοὺς κόσμους τῆς μορφῆς καὶ τοῦ λόγου τε-

λικόν αἴτιον τῆς αὐθυπερβάσεως εἶναι ὁ αὐθυπερβαλλόμενος, εἰς τὸν κόσμον τοῦ Σὺ τὸ ἐγὼ ἐπιχειρεῖ, ὅ,τι διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν φιλοσοφίαν θὰ ἦτο ἀκατανόητον. Ἀναγνωρίζει μίαν ἀξίαν, τῆς ὁποίας τὸ ὑπόβαθρον δὲν εὐρίσκειται εἰς τὴν ἰδικὴν του συνείδησιν, ἀλλ' εἰς τὸν συναντώμενον. Παρατεῖται ἐπὶ τῆς ἰδικῆς του προτεραιότητος, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν συμπαριστάμενον ἄνθρωπον εἰς τὸ ἰδικόν του νόημα. Ἄν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσπαθῇ νὰ πραγματοποιήσῃ ὅ,τι φυσικῶς εἶναι ἀκατόρθωτον, δὲν ἔχει ὅμως ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἰδικὴν του δυνατότητα, ἀλλ' ἐνεργεῖ διὰ τοῦ ὑπερβατικοῦ δύνασθαι τῆς πιστευομένης χάριτος. Ἡ πίστις τοῦ προσφέρει τὴν δύναμιν νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἀξιολογικὴν προτεραιότητα εἰς τὸ Σὺ οὕτως, ὥστε ὅμως ἡ μεταβίβασις αὐτῆ νὰ μὴ εἶναι περιεχόμενον μιᾶς ἐντολῆς, ἀλλ' αὐτῆ καθ' αὐτὴν ἢ ζωὴ τοῦ πιστεύοντος. Δὲν διατάζει ἡ πίστις τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ ζῆ, ἐφ' ὅσον τὴν καθιστᾷ δυνατὴν.

Ἄν ὁ Θεὸς τῆς πίστεως εἶναι τὸ ὑπέρτατον Σὺ, εἶναι ἐκείνη ἡ κίνησις, τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος, ὡς συγκεκριμένη παρουσία, ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν. Ὅσοι δέχονται τὸν προσφερόμενον Θεόν, συνυποδέχονται τὴν δυνατότητα, νὰ κινηθῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὡς συγκεκριμένην παρουσίαν. Ἐπιχειρῶ ὅμως τὴν ὑπέρβασιν αὐτὴν, ἐπειδὴ ἡ πρωταρχικὴ κίνησις τοῦ Σὺ πρὸς ἐμὲ μοῦ χαρίζει τὴν δύναμιν νὰ τολμήσω τὴν μίμησίν της. Ἐπειδὴ συναντῶ τὸ Σὺ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς μοῦ προσέφερεν, ὅ,τι ἐγὼ οὐδέποτε θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἐπιτύχω, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἐξακολουθήσω, ὅ,τι κάνουν, ὅσοι στήνουν παγίδες. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς οἱ «ἄλλοι» δὲν εἶναι οὔτε ἔργω οὔτε δυνάμει ὑποτελεῖς μου. Ἡ πίστις δίδει εἰς τὴν ὑπάρχουσαν καὶ εἰς τὴν δυνατὴν σχέσιν ἄλλην στροφὴν. Δὲν ἀφήνει τὸ ἐγὼ νὰ κατευθύνῃ τὴν συνάντησιν, νὰ παγιδεύσῃ τὸν συναντώμενον, νὰ ἀπομονωθῇ ἀκόμη περισσότερο εἰς τὸν τυφλὸν κόσμον τοῦ ἄρχειν.

Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἀντίφασις τῆς μονώσεως. Πρὸς χάριν τοῦ ἀπομεμονωμένου ἀνθρώπου παραμερίζει τοὺς σωροὺς τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα τὸν περιφράσσουν. Ἀνοίγει εἰς τοὺς δεσμώτας τοῦ αὐτονοήτου τὴν ὁδὸν τοῦ ἐκτάκτου. Χαρίζει εἰς τοὺς ἐκ γενετῆς τυφλοὺς τὸ φῶς τῆς συμπαρουσίας. Μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν περιοχὴν ἐνὸς ὑπερβατικοῦ «οὐ ἔνεκα», εἰς τὸν συμπαριστάμενον κόσμον τοῦ Σὺ.

Εἰς τὴν πίστιν τὸ ἐγὼ ἔχει χάσει τὸν λόγον τῆς παρουσίας του. Ἄν ἤθελε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ὑπαρξίν του, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἰδικὴν του ἀρχὴν, θὰ ἐπεδίωκε νὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι ἤδη ἔχει ἐπιτευχθῆ. Θὰ ἤθελε νὰ δικαιολογήσῃ τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς προσφορᾶς τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πίστις δὲν εἶναι κτῆμα, ἀλλὰ πρόσκτησις, ἐπειδὴ ζῆ ἐφ' ὅσον ἀναιρεῖ τὴν ἀπιστίαν, δι' αὐτὸ τὸ ἐγὼ δὲν ἐξαφανίζεται, ἀλλ' ὑπάρχει διὰ νὰ ὑπερβάλλεται, νὰ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν πίστιν, νὰ ἀφήνῃ ἀνοικτὸν τὸν χῶρον πρὸς

τὸ ὑπερβατικὸν τέλος, τὸν κόσμον τοῦ Σὺ, νὰ δίδῃ εἰς τὴν εὐχαριστίαν πάντοτε νέον νόημα, ἔφ' ὅσον ἐκείνη προετοιμάζει τὴν ἀφοσίωσιν.

Ὁ προσευχόμενος λόγος ὡς μετουσίωσις τῆς εὐχαριστίας εἰς ἀγάπην

Μόνον ἐπὶ τοῦ Αὐτοῦ καθρεπτίζονται οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ὅπου παρουσιάζεται τὸ Σὺ, ἡ πρᾶξις δὲν ἀντανανταῖται. Τὸ Σὺ δέχεται, δὲν ἀγοράζει τὴν προσφορὰν. Ἡ πρᾶξις τῆς ἀγάπης εἶναι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δωρεά. Νὰ διατὶ ὁ σύνδεσμος τοῦ ἀγαπωμένου πρὸς τὸν ἀγαπῶντα εἶναι ἡ οὐσία τῆς εὐχαριστίας. Οἱ εὐχαριστοῦντες ἀγαποῦν, ἐπειδὴ ἐδέχθησαν τὴν χάριν. Ἀγαποῦν ἐκ περισσεύματος ἐλευθερίας, διὰ τὴν ὁποίαν γνωρίζουν, ὅτι τοὺς ἔλλειπεν ἡ προϋπόθεσις. Ἡ ἀγάπη των εἶναι μία ἔκφρασις εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἐλευθεροῦντα, ἐκεῖνος ὁ προσευχόμενος λόγος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐξισώνει, ἀλλὰ λαμπρύνει τὴν χάριν. Ἀγάπη εἶναι ἡ πραγματικὴ προσευχὴ τῶν πιστευόντων.

Ἄν λοιπὸν ὁ προσευχόμενος λόγος ἀνατείνῃ πρὸς τὸ κατακόρυφον Σὺ τὴν εὐχαριστίαν καὶ ἂν ἡ εὐχαριστία εἶναι ἐτοιμασία ἀφοσιώσεως, δὲν ἐκφράζει, ὅτι τὸ ἐγὼ θὰ ἤθελε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ παρακαλεῖ νὰ ἐνισχυθῇ ἡ πίστις, νὰ μεγαλώσῃ ἡ δύναμις τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ μαζί της νὰ ὠριμάσῃ τὸ αἶτημα τῆς πρὸς τὸ Σὺ ἀνυπερβάσεως. Ἡ προσευχὴ ὑπερηδᾶ τὸν κόσμον, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Θεόν, ὅχι ὅμως διὰ νὰ τοῦ ζητήσῃ ὅτι ἱκανοποιεῖ τὸ ἐγὼ, ἀλλὰ διὰ νὰ διαλεχθῇ μαζί του, ἐν ὄψει τῆς ἐπικειμένης συναντήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Προσευχὴ εἶναι ἡ διαλεκτικὴ τῆς πίστεως. Ἐκφράζει τὴν κατακόρυφον ἀφοσίωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀγάπη μεταφράζει τὴν προσευχὴν εἰς ἔργον. Ἐκφράζει τὴν ὀριζοντίαν ἀφοσίωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀφοσίωσις αὐτὴ εἶναι γέννημα μιᾶς ἐσωτερικῆς ἀποδεσμεύσεως. Προϋποθέτει τὴν βεβαιότητα τῆς λυτρώσεως καὶ τὸ αἶτημα τῆς εὐχαριστίας. Ὅπως ὅμως καὶ ἐὰν ἐμφανισθῇ τὸ «εὐχαριστῶ», δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ὅ,τι θέλει νὰ ἐκφράσῃ ἡ εὐγνωμοσύνη. Δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐκπληρωθῇ τὸ αἶτημα τῆς εὐχαριστίας μόνον διὰ τοῦ λόγου. Χρειάζεται ὅμως ἡ εὐχαριστία τὸν λόγον, διότι ἐκεῖνος τὴν χειραγωγεῖ εἰς τὴν ἀνυπερβάσιν. Τῆς ἀποκαλύπτει, ὅτι τὸ πραγματικόν της νόημα συνίσταται εἰς μίαν ἐσωτερικὴν μετουσίωσιν. Ὁ προσευχόμενος λόγος ἐκφράζει τὴν εὐχαριστίαν, ἔφ' ὅσον ὠριμάζει τὸν ὁμιλοῦντα διὰ τὴν ἀγάπην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΑΓΑΠΗ

Ἀποφατικοὶ χαρακτήρες τῆς ἀγάπης

Τί εἶναι ἡ ἀγάπη ;

Ἡ καθημερινὴ συνήθεια δὲν θὰ εἶχε καμμίαν δυσκολίαν, προκειμένου νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτό. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀγάπη δὲν ἀνήκει εἰς τὴν καθημερινὴν συνήθειαν. Ἀγάπη εἶναι τὸ ἔκτακτον τοῦ προσωπικοῦ βίου. Ὅ,τι ἡ συνήθεια ὀνομάζει ἀγάπην, δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ἀγάπη.

Ἀγάπη δὲν εἶναι ἡ εὐεργετησις ἐκείνου, ὁ ὅποιος εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ μὴ εὐρίσκηται εἰς τὴν ἰδικὴν μας θέσιν. Ἀπλῶς ἡ βοήθεια τῶν ἀτυχῶν ἐνισχύει τὸ συναίσθημα τῆς ἰδικῆς μας ἀνωτερότητος καὶ συγχρόνως μᾶς ἀπαλλάσσει ἐκ μιᾶς δυσαρέστου συναντήσεως.

Ἀγάπη δὲν εἶναι ἡ ὑπακοὴ εἰς τὴν ἐντολὴν «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Ὅσοι θέλουσιν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς μίαν παραγγελίαν, δὲν ἀγαποῦν, ἀλλὰ φοβοῦνται τὸν ἐντελλόμενον.

Ἀγάπη δὲν εἶναι ἡ στέρησις τῶν μὴ ἀναγκαίων, ἕνεκα τοῦ ἀπαιτήτου. Ἡ ἀνταλλαγὴ αὕτη εἶναι ἔκφρασις μιᾶς οἰκονομικῆς λογικῆς ἔναντι πραγματικῶν δεδομένων καὶ μεταφυσικῶν προσδοκιῶν.

Ἀγάπη δὲν εἶναι ἡ ἀποχὴ τοῦ κακοῦ. Διὰ τῆς στάσεως αὐτῆς ἀποφεύγονται θρησκευτικοί, ἠθικοὶ καὶ κοινωνικοὶ κίνδυνοι, παραγνωρίζεται ὅμως ὁ παρὼν ἄνθρωπος.

Ἀγάπη δὲν εἶναι ἡ ἐπίδειξις τῆς ἠθικῆς ἀνωτερότητος. Ὅταν τὸ προσφερόμενον ἀφορᾷ εἰς τοὺς θεατὰς τῆς προσφορᾶς, ὁμιλεῖ τὸ φαρισαϊκὸν πνεῦμα.

Ἀγάπη δὲν εἶναι ἡ συνήχησις τῆς ἰδικῆς μας πράξεως πρὸς τὴν ἠθικὴν αὐθεντίαν. Ἡ ὑπολογιζομένη ἐνέργεια, ἡ ὅποια χρειάζεται τὸν συνάνθρωπον διὰ τὴν ἀντικειμενικοποίησιν τοῦ λογικοῦ ἀξιώματος, ἀντιπαρέχεται τὸ Σὺ.

Ἄγάπη δὲν εἶναι ἡ αὐθυποταγή εἰς μίαν ἐσωτερικὴν, ἀλλ' εἰς τὴν κοινότητα ἀναφερομένην τάσιν. Ἀκολουθοῦν τὸν ἀσκητικὸν ἀγῶνα δημιουργίας ἑνὸς προσωπικοῦ νοήματος, ὅσοι ἀναφέρονται εἰς τὸν ἀπρόσωπον ἄνθρωπον.

Ἄγάπη δὲν εἶναι τὸ δέος πρὸ ἑνὸς τὴν συγκίνησιν μιᾶς ὀλοκληρωτικῆς συνταυτίσεως ὑποσχομένου Σὺ. Ἡ ὑπερβατικὴ αὐτὴ σχέσις καλεῖται ἔρως.

Σὺ καὶ ἔρως

Εἰς τὰ ἀνωτέρω σκιαγραφηθέντα εἶδη ἀγάπης ὑπέρβασιν ἐκ τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ Σὺ γνωρίζει μόνον ὁ ἔρως. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον αἱ περισσότεραι εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι δὲν διαθέτουν δυὸ διάφορα ὀνόματα, προκειμένου νὰ χαρακτηρίσουν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔρωτα. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ὁ ἀληθινὸς ἔρως θεωρεῖται μία ἀγίωσις, μία συντροφικὴ πτῆσις ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας τοῦ θείου. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ ἔρως δὲν κάνει διάκρισιν μεταξὺ ἐγὼ καὶ Σὺ, ἀλλὰ δημιουργεῖ τοὺς ὅρους διὰ τὴν ὑπέρβασίν των εἰς μίαν ὑπερπροσωπικὴν παρουσίαν. Θέσις εἰς τὸν ἔρωτα ὑπάρχει μόνον διὰ τὸ Σὺ, ἀλλ' ὅμως τὸ «Σὺ» αὐτὸ δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς τὸν πρῶτον, οὔτε εἰς τὸν δεῦτερον τῶν συνταυτιζομένων. «Σὺ» ὀνομάζεται τὸ σημεῖον συναντήσεως τῶν ἰδανικῶν τάσεων τῶν συντρόφων τῆς ἐρωτικῆς συμπαρουσίας.

Τὸ Σὺ τοῦ ἔρωτος εἶναι μία σύμφυσις τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἰδικοῦ μας πρὸς τὸ ἀντικειμενικῶς ἕτερον, πολὺ περισσότερον : εἶναι ὅ,τι εἴμεθα κατ' ἐξοχὴν, ἐφ' ὅσον παραμένει ἰδανικόν, εἶναι ἕτερον, ἐφ' ὅσον ἐντὸς τοῦ καθρεπτίζεται ἢ κατ' ἐξοχὴν μας φύσις. Εἰς τὸν ἔρωτα τὸ ἐγὼ δὲν στρέφεται πρὸς τὸ ὑπάρχον Σὺ, ἀλλὰ πρὸς τὸ αἶτημα ἑνὸς Σὺ, τὸ ὁποῖον, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἀπαιτεῖται, ἀπουσιάζει. Μόνον πρὸς ὅ,τι δὲν ἔχομεν καὶ δὲν εἴμεθα μᾶς κατευθύνει ὁ ἔρως. Τὴν κοινὴν αὐτὴν ἀπουσίαν καλοῦν ἀμοιβαίως οἱ ἀγαπῶντες Σὺ. Ἐρως εἶναι ἡ τάσις, νὰ ἀρθῇ ἐντὸς τῆς ἀπουσίας αὐτῆς τὸ ἰδιαίτερον καὶ τὸ προσωπικόν, νὰ καταστῇ δυνατὴ μία συνταύτισις τοῦ μεμονωμένου καὶ τοῦ συνέχοντος οὐσιώδους. Εἰς τὸν ἔρωτα ὑπάρχει μία διαρκῆς κίνησις ἐκ τοῦ πραγματικοῦ πρὸς τὸ ἐπιτακτικόν, ἐκ τῆς κατοχῆς πρὸς τὴν ἀφοσίωσιν, ἐκ τῆς διπλῆς ὑπάρξεως πρὸς τὸ κοινόν της θεμέλιον.

Ἐπερβατισμὸς τῆς ἐρωτικῆς συμπαρουσίας

Ὅταν ὅμως τὰ δύο ἐγὼ συμπέσουν, ὅταν δηλαδὴ ἡ παρουσία καὶ ἡ ἀπουσία συνταυτισθοῦν, ὁ ἔρως, ἡ ἔλξις πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Σὺ, ἐξαφανίζεται. Ἄλλ' ἡ σύμπτωσις τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ, ἂν αἴρη πρὸς στιγμὴν τὸν ἔρωτα, μεγαλώνει ὅμως τὴν ἀπόστασιν, ἢ ὁποῖα χωρίζει τὴν ἐρωτικὴν ἀξίωσιν

καὶ τὴν ἐκπλήρωσίν της. Ἡ συνταύτισις τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ δεδομένον Σὺ μεγεθύνει τὸ Σὺ ὡς αἰτούμενον. Ἀντὶ δηλαδὴ νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸ ἐγὼ, τὸ καθιστᾷ ἱκανόν, νὰ ἀξιῶσῃ ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ του μίαν νέαν ὑπέρβασιν, νὰ ἐκπληρῶσῃ μίαν βαθυτέραν ἀπαίτησιν. Ὁ ἔρωσ λοίπὸν θὰ ἐχάνετο, ἐὰν ἤθελε νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὸ δεδομένον, νὰ συγκρατήσῃ τὸ κτῆμα του, νὰ ματαιώσῃ τὴν ζωὴν τῆς αὐθυπερβάσεως. Διότι ἐκεῖνοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων πλέκει τὸν ὑπερβατικόν του σύνδεσμον, δὲν κυττοῦν ὁ μὲν τὸν δέ, ἀλλ' ἀτενίζουσι, τί τοὺς ὑπερβάλλει ἀπὸ κοινοῦ καὶ συνάμα θεμελιώνει τὴν κοινήν των ὑπαρξιν.

Τὸ ἐγὼ μεταβαίνει εἰς τὸν ἔρωτα πρὸς τὸ Σὺ, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνο τοῦ παρῆχει τὴν δυνατότητα νὰ πηδήσῃ τὸ συγκεκριμένον, χάριν τοῦ ὑπερβατικοῦ ἀπαιτουμένου. Ἐντὸς τοῦ ἀγαπωμένου γεννᾶται τὸ ἀναμενόμενον εἶναι τοῦ ἀγαπῶντος. Ὁ ἀγαπώμενος εἶναι ἡ ὕλη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἀγαπῶν πλάθει τὴν ἀπάντησίν του εἰς τὸ αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν. Ὁ ἔρωσ δὲν συνδέει τοὺς τυχόντας, ἀλλὰ τοὺς συγγενεῖς τοῦ αἰτήματος τῆς αὐθυπερβάσεως. Δὲν σημαίνει λοιπὸν μίαν ἀπλήν συμφωνίαν συνηθειῶν, ἀλλὰ μίαν ὁμόφωνον ἀπόφασιν διὰ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς μίαν κοινήν πίστιν. Συνεπῶς ὁ ἔρωσ ζῆ τὴν ζωὴν τῆς εὐχαριστίας. Προσφέρει μίαν ἐσωτερικὴν λύτρωσιν καὶ ἀντανακλᾷ τὴν εὐγνωμοσύνην. Εὐρίσκεται λοιπὸν πάντοτε καθ' ὁδόν. Εἶναι ὁ ὁδοιπόρος τοῦ ὑπερβατισμοῦ. Δι' αὐτὸ τὸ ὄνομά του δὲν συμβολίζει μόνον τὴν ἐρωτικὴν συνεύρεσιν, ἀλλὰ τὴν κίνησιν ἐκ τοῦ ἐπὶ μέρους πρὸς τὸ καθόλου, ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεως πρὸς τὴν εὐθύνην, ἐκ τοῦ βεβαίου πρὸς τὸ βεβαιότερον, ἐκ τῆς ἐπιφανείας πρὸς τὸν κρυμμένον κόσμον τοῦ βάθους.

Ἐὰν ὁμως εἰς τὴν ὑπερβατικὴν αὐτὴν τάσιν τὴν διάστασιν τοῦ Σὺ ἀντικαθιστᾷ τὸ μεταφυσικὸν αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν, ὅταν ὁ ἔρωσ ἀναφέρεται εἰς τὸν προσωπικὸν κόσμον, χαρακτηρίζει τὴν ἀμοιβαίαν διείσδυσιν δύο Σὺ. Σὺ καὶ ἐγὼ εἶναι ὁμως εἰς τὸν ἔρωτα ἔννοιαι χωρὶς ἀντίκρουσμα. Ὑπάρχει μόνον μία ὑπερπροσωπικὴ παρουσία, ἐντὸς τῆς ὁποίας δύο Σὺ συμπλέκονται συνεχῶς περισσότερον καὶ δημιουργοῦν τὴν ὕψην ἑνὸς ἀμοιβαίου εἶναι, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι κτῆμα οὔτε τοῦ ἑνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ τὸ κοινόν των ἔργον, ὃ,τι τὰ καταξιώνει καὶ τὰ ὑπερβάλλει καὶ συγχρόνως προσφέρει τοὺς ὄρους μιᾶς κλειστῆς δημιουργίας, μακρὰν τῶν τρίτων καὶ ἐπέκεινα ἄλλων ἐπιδιώξεων καὶ πίστεων.

Ὀντολογικὴ σημασία τῆς ἐρωτικῆς ὡς μυστικῆς αὐταπαρνήσεως

Ὁ ἔρωσ θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ἔκφρασις τῆς μυστικῆς διαθέσεως. Ὅπως ὁ μυστικισμὸς ὑπερπηδᾷ τὴν θρησκείαν καὶ εἰσάγει τὸν αὐταπαρνούμενον ἄνθρωπον ἐντὸς τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὁ ἔρωσ ὑπερπηδᾷ τὴν ἀγάπην, δὲν ἐπιζητεῖ τὴν σχέσιν μεταξὺ δύο ἐτέρων, ἀλλὰ τὴν σύντηξίν των, ἀρνεῖται τὸ ἐγὼ χάριν τῆς μοναδικότητος τοῦ Σὺ.

Εἰς τὴν ἀγάπην τὸ Σὺ δὲν εἶναι τὸ κοινὸν τέλος μιᾶς ὑπερβαλλομένης σχέσεως ἀλλ' ὅ,τι διατηρεῖ τὴν προτεραιότητα εἰς ἓνα ἀξιολογικὸν σύνδεσμον. Τὸ πρόβλημα καὶ τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τοῦ ἔρωτος εἶναι κατὰ κύριον λόγον ὄντολογικόν. Ἐρωτᾶται δηλαδή, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταξιοθῇ ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος, ἐνώπιον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον τὸν ὑπερβάλλει. Εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ δίδεται ἡ ἐξῆς ἀπάντησις : Μόνον ἡ ἄρνησις τοῦ «κατ' ἰδίαν» ἐπιτρέπει τὴν μοναδικότητα τοῦ ὑπερβατικοῦ ἑτέρου, τὸ ὁποῖον ὅμως οὐσιαστικῶς δὲν εἶναι ἕτερον, ἀλλ' *inferior intimo meo* καὶ ἐπομένως τὸ ἕτερον ἀπέναντί του εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὡς πεπερασμένη, ἀλλ' ἐκ τοῦ αἰτήματος τῆς αὐθυπερβάσεως ἀναφυομένη ὑπαρξις. Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως αὐτῆς συνάγεται τὸ ἐξῆς συμπέρασμα : Ἐπομένως δὲν ἔχει σημασίαν τὸ Σὺ ὡς Σὺ, ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς μετουσιώσεως τοῦ ἐγὼ εἰς τὴν ἄρνησίν του.

Εἰς τὴν ἀγάπην δὲν πρόκειται περὶ μετουσιώσεως, ἀλλὰ περὶ ἀφοσιώσεως. Δηλαδή εἰς τὴν ἀγάπην ἔχει σημασίαν ἡ ἐκτίμησις. Ἐδῶ δὲν ἀφομοιοῦνται τὸ ἐγὼ πρὸς τὸ Σὺ, ἀλλὰ πλέκεται μία ἀξιολογικὴ σχέσις, ἡ ὁποία ζῆ, ἐφ' ὅσον μεταξὺ τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ διατηρεῖται ἡ ἑτερότης. "Οτι τὸ ἐγὼ ἀγαπᾷ, σημαίνει ὅτι δὲν θέλει νὰ γίνῃ Σὺ, ἀλλὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ Σὺ νὰ ἀνεβῇ εἰς τὸ ἰδικόν του νόημα. Εἰς τὴν ἀγάπην τὸ ἐγὼ ὁδηγεῖ τὸ Σὺ εἰς τὸ Σὺ.

Θρησκεία καὶ ἠθικὴ ἐναντι τοῦ ἐγὼ

"Αν ὅμως ἡ ἀγάπη δὲν συγγέη τὸ ἐγὼ καὶ τὸ Σὺ, ἀλλὰ χαρίζῃ εἰς τὸ Σὺ τὴν προτεραιότητα, δὲν διακρίνεται μόνον ἐκ τοῦ ἐρωτικοῦ καὶ τοῦ μυστικοῦ φρονήματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἠθικῆς. Τὸ Σὺ εἶναι θρησκευτικὴ διάστασις. Ἡθικὴ καὶ θρησκεία ἀποκλείουν ἡ μία τὴν ἄλλην. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι ἀξιολογοῦν κατὰ διάφορον τρόπον τὴν ἐλευθερίαν. Ἐνῶ ἡ ἠθικὴ τοποθετεῖ τὴν ἐλευθερίαν ὑπεράνω τοῦ Σὺ, εἰς τὴν θρησκείαν ἡ ἐλευθερία δικαιολογεῖ τὴν παρουσίαν της ὡς ἀφοσίωσις. Ἐνῶ δηλαδή ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία ὑποτάσσει τὸ ἐγὼ εἰς τὸ Σὺ, ἡ ἠθικὴ χρειάζεται τὸ Σὺ, διὰ νὰ συμμορφωθῇ τὸ ἐγὼ πρὸς ὅ,τι αὐτὸ τὸ ἴδιον καθορίζει, ὡς ἀπροϋπόθετος νομοθετικὴ ἀρχή.

"Αν ὅμως εἰς τὴν ἠθικὴν ἐνδιαφέρῃ ἡ τελείωσις τοῦ ἐγὼ, εἰς τὴν ῥίζαν τῆς θρησκείας ὑπάρχει ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ προσπάθεια τελειοποιήσεως τοῦ ἐγὼ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας. Ἡ θρησκεία δὲν θέλει νὰ τελειοποιήσῃ, ἀλλὰ νὰ ὑπερβάλῃ τὸ ἐγὼ, νὰ ἀνοίξῃ τὸν κλειστόν του ὀρίζοντα χάριν τοῦ συμπαρισταμένου ἀνθρώπου. Ἀντὶ ὅμως νὰ θεωρήσῃ τὴν ὑπέρβασιν ὡς τελειοποίησιν, ὡς ἀνθρώπινον καύχημα, τὴν παρουσιάζει ὡς θεῖον χάρισμα, ὡς λόγον εὐχαριστίας. "Αν ἡ πίστις προσφέρῃ ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἐπινίκιον τῆς τελειώσεως, τὴν ἀπόρθητον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν λύτρωσιν ἐκ μέρους τοῦ ὑπερτάτου, θέλει νὰ φυτεύσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν δυνατότητα τῆς ἀγάπης.

Σχηματική αντιπαραβολή τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας

Ἡ ἠθικὴ ἀγνοεῖ τὴν ἀγάπην, διότι τὸ πρόβλημά της τίθεται ὡς συμφωνία τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸν νόμον. Ὀνομάζει τὸν νόμον αὐτὸν «κατηγορικὴν προσταγὴν» καὶ γνωρίζει, ὅτι ἐγκλείει τὸν λόγον της, ὅτι εἶναι ἔκφρασις τῆς αὐτονομίας. Δὲν προδιαγράφει λοιπὸν τὴν στάσιν τοῦ ἐγὼ πρὸς ὄφελος τοῦ Σὺ, ἀλλ' ἔνεκα ἑνὸς ὑπερατομικοῦ ἀξιώματος. Τελικὸν «οὐ ἔνεκα» εἰς τὴν ἠθικὴν εἶναι ὁ πράττων, ἐφ' ὅσον ὑπερβάλλει τὴν προσωπικὴν του ἀντίστασιν κατ' ἀναφορὰν πρὸς μίαν καθολικῶς ἰσχύουσαν νομοθεσίαν.

Ἡ θρησκεία ἀγνοεῖ τὴν ἠθικὴν, διότι τὸ πρόβλημά της τίθεται ὡς ὑπέρβασις τοῦ νόμου. Ὀνομάζει τὴν ὑπέρβασιν αὐτὴν «ἀγάπην» καὶ γνωρίζει, ὅτι εἶναι ἐπιφοίτησις χάριτος, ἀπόρροια ὑπερβατικῆς ἐλευθερίας. Δὲν καθορίζει ἐπομένως τὴν στάσιν τοῦ ἐγὼ ἔνεκα ἑνὸς ὑπερατομικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ πρὸς ὄφελος τοῦ Σὺ. Τελικὸν «οὐ ἔνεκα» τῆς θρησκείας εἶναι ἐκεῖνος, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἀνεπανάληπτον προσωπικότητα τοῦ ὁποίου ὑπερβάλλει ὁ ἀφοσιούμενος τὴν ἰδικὴν του ἀντίστασιν διὰ τοῦ ἔργου τῆς ἀγάπης.

Θρησκευτικὴ ἠθικὴ, μία ὁμολογία τῆς ἀπιστίας

Ὅπου ἡ θρησκεία παρουσιάζεται ὡς ἠθικὴ, ἔχει χάσει τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀποστολὴν της. Ἀνταλλάσσει τὴν ἀγάπην διὰ τοῦ καθήκοντος, τὴν εὐχαριστίαν διὰ τῆς ὑπακοῆς, τὸ Σὺ διὰ τοῦ νόμου, τὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς ἀνάγκης. Δὲν βλέπει εἰς τὸ κατακόρυφον Σὺ τὸν ἐκ τοῦ νόμου ἐλευθερωτὴν, ἀλλὰ τὸν νομοθέτην. Ἀντὶ νὰ παρουσιάσῃ τὸν συμπαριστάμενον ἄνθρωπον ὡς σκοπὸν τῆς ἀγάπης, τὸν ὑποδεικνύει ὡς μέσον διὰ τὴν ἐφαρμογὴν μιᾶς ἐντολῆς. Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει δὲν τὴν ἐνδιαφέρει τὸ Σὺ, ἀλλ' ὁ τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ ἐγὼ θὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἀξίας του ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὡς ὑποχρέωσις παραγνωριζομένη ἀγάπη δὲν θέλει τότε νὰ προσφερθῇ, ἀλλὰ νὰ προσηλυτίσῃ.

Τὴν πρόθεσιν της διαγράφει ὁ ἐπόμενος διάλογος :

—Τί σὲ παρακινεῖ νὰ μὲ σώσης ;

—Ἡ λύτρωσίς σου.

—Διατί σὲ ἐνδιαφέρει ἡ δική μου σωτηρία ;

—Ἐπειδὴ σὲ ἀγαπῶ.

—Ἀποτελῶ ἐγὼ πράγματι τὸν σκοπὸν τῆς ἀγάπης σου ; Χάριν τῆς ἰδικῆς μου ἢ χάριν τῆς ἰδικῆς του λυτρώσεως μὲ ἀγαπᾷς ; Θὰ πέσῃ ἡ ἠθικὴ σου ἀξία, ἐὰν δὲν προσπαθήσῃς νὰ μὲ σώσης ;—“Ὅ,τι θὰ σὲ μεταφέρῃ εἰς τὸν ἰδικόν σου προορισμόν, ἀντικρῦζεις εἰς τὸ πρόσωπόν μου· μὲ ἐρώτησες ὁμως, ἐὰν θέλω νὰ γίνω ὑποζύγιον ;—

“Ὅταν ἡ ἠθικὴ ὑποκαθιστᾷ τὴν θρησκείαν, ἡ πίστις ἐπιστρέφει εἰς τὴν

περίοδον τῆς ἰουδαϊκῆς ἀγωνίας. Ἄγωνία εἰς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν εἶναι τὸ κράτος τοῦ νόμου. Ὑπὸ τὸ κράτος αὐτὸ ζοῦν οἱ ἀπιστοῦντες εἰς τὴν λύτρωσιν. Τὴν θρησκείαν ἀντιλαμβάνονται ὡς ἠθικὴν οἱ ἀρνηταὶ τῆς ἐκ χάριτος ἐλευθερίας.

Ἀμοιβαῖαι ἠθικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ προθέσεις

Ἠθικῶς ἐνεργοῦν, ὅσοι εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους σχέσιν των ἐκπροσωποῦν τὴν ἐλευθερίαν, χωρὶς νὰ τὴν θεωροῦν ὡς ὑπερβατικὴν δωρεάν. Ἡ ἠθικὴ εἶναι μία ἔκφρασις ὑπακοῆς εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἐκτὸς τῆς ἀτμοσφαιρας τῆς πίστεως. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ῥωμαντισμοῦ ἢ λογικῶς θεμελιουμένη ἠθικὴ ἠθέλησεν ἐν ταῦτοις νὰ συντρέξῃ τὴν πίστιν, νὰ τῆς προσφέρῃ μίαν ἐξωτερικὴν ἀπόδειξιν ἐγκυρότητος. «Ὅσοι ἐνεργοῦν ἠθικῶς, πρακτικῶς πιστεύουν εἰς τὴν δυνατότητα ἐκπληρώσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἐπομένως εἰς τὸν Θεόν»¹.

Κατ' ἀντιδιαστολὴν ὅμως πρὸς τὴν θρησκείαν, ἡ ἠθικὴ θέλει νὰ διατηρήσῃ αὐτονομίαν. Προτίθεται νὰ γίνῃ ὁ λογικὸς αὐτοκαθορισμὸς τῆς συμπεριφορᾶς. Ἐπιδιώκει νὰ καθορίσῃ τὴν πρᾶξιν ἀνεξαρτήτως μιᾶς δυνατῆς θεονομίας καὶ κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰ ἀξιώματα μιᾶς ἀπροϋποθέτου ἐλευθερίας. Εἰς περιόδους φιλοσοφικῆς αὐτοπεποιθήσεως ἢ ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ νομικὸν κῦρος τοῦ λόγου ὡς αὐτοσυνειδήσεως τῆς ἐλευθερίας, ὑπέθαλψε τὴν πρόθεσιν τῆς ἠθικῆς νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν θρησκείαν. «Δὲν ἠθέλησα νὰ ἀποφύγω τὴν συνέπειαν, ὅτι ἡ θρησκεία πρέπει νὰ διαλυθῇ ἐντὸς τῆς ἠθικῆς»².

Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς πρόσκοποι τῆς πίστεως ἀντιμετώπισαν τὴν σχέσιν θρησκείας καὶ ἠθικῆς κατ' ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον τρόπον. Εἰς τοὺς κόλπους τῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας ὠρίμαζεν ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ ἠθικὴ συνέτασσε τοὺς ὅρους τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, χωρὶς ἠγγυημένην θεμελίωσιν. Κατέστρωνε δηλαδὴ σχέδια, τὰ ὅποια ἡ ἐλευθερία εἰς μίαν ἄλλην περίοδον ὠριμότητος ἢ εἰς μίαν ἄλλην φιλοσοφικὴν ἀτμόσφαιραν ἔκρινεν ὡς ἀνεδαφικά. Συνεπῶς ἡ ἠθικὴ ἐχρειάζετο συμπαράστασιν. Μὲ προθυμίαν ἡ θρησκεία θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὴν συνδράμῃ καὶ νὰ τῆς παράσχῃ ἀμετάβλητον καὶ φερέγγυον στήριγμα. Μόνον ἐντὸς τοῦ θρησκευτικοῦ κλίματος ἀποκτᾷ λοιπὸν ἡ ἠθικὴ τὸ τέλειον νόημά της. «Ὅχι μόνον ἀπὸ πρακτικῆς, ἀλλὰ καὶ

1. J. G. Fichte, Über Gott und Unsterblichkeit, hg. F. Bergmann, Berlin 1914, S. 24.

2. H. Cohen, Der Begriff der Religion im System der Philosophie, Giessen 1915, S. 42.

ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως ἡ θρησκεία σημαίνει τὴν τελείωσιν καὶ τὸ ἐπιστέ-
γασμα τῆς ἠθικότητος»¹.

Ἠθικὴ = ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει

“Ὅμως ἡ ἐτοιμότης αὐτὴ δὲν ἐλάμβανεν ὑπ’ ὄψιν, ὅτι ἡ ἠθικὴ, ὅχι μό-
νον δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς θρησκείας, ἀλλ’ ὅτι μόνον τότε ἀπο-
κτᾶ πλήρες περιεχόμενον, ὅταν δὲν ἀγνοεῖ ἀπλῶς τὴν θρησκευτικὴν πεποί-
θησιν, ἀλλ’ ὅταν εἶναι πεπεισμένη, ὅτι τὰ πιστευόμενα εἰς τὴν θρησκείαν εἶ-
ναι ἀποκνήματα τῆς φαντασίας. Εἰς στιγμὰς ἀγάπης τῆς συνεπειᾶς ἡ ἠθικὴ
δὲν ἐδίστασε νὰ καταρασθῇ τὴν πίστιν, νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἔντασιν τῆς λο-
γικῆς κρίσεως, διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ κεντρικὸς ὅρος τῆς θρησκείας, ὁ Θεός,
ἐξ ἠθικῶν καὶ μόνον λόγων εἶναι ἀπαράδεκτος. «Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μία
ἐκτὸς μου εὐρισκομένη ὑπόστασις, ἀλλὰ μόνον μία ἠθικὴ σχέσις ἐντὸς μου»².
«Ἡ ἠθικὴ πράττει καὶ πρέπει νὰ πράττῃ ὅ,τι κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ πιστοῦ
εἶναι ὕβρις Θεοῦ. Παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ κατηγορήματα τῆς θεότη-
τος. Τοῦ ἐπιστρέφει, ὅ,τι ἐκεῖνος, παραγνωρίζων τὴν φύσιν του, ἐπῆρεν ἐκ
τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὸν Θεόν»³. «Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι
εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἀνήθικος»⁴.

Τελικῶς λοιπὸν ἡ ἠθικὴ ἀποκλείει τὴν θρησκείαν. Διότι τότε μόνον τὸ
παράγγελμα ἔχει ἠθικὸν χαρακτῆρα, ὅταν εἶναι ταυτοχρόνως ἔκφρασις αὐ-
τοκαθορισμοῦ καὶ λογικῶς ἐπιβεβλημένον. Ἐὰν μία ἄλλη ἀρχὴ ἀντιφά-
σκη πρὸς τὸ λογικῶς βάσιμον ἠθικὸν παράγγελμα, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ δὲν μετέχει
τῆς λογικῆς. Εἶναι παράλογος, εἴτε διότι ὑπάρχει καὶ ἀπαιτεῖ, ὅ,τι δὲν εἶναι
δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ λογικῶς, εἴτε διότι δὲν ὑπάρχει, διότι ἡ ὑ-
παρξίς της θὰ ἀπέκλειε τὴν νομοθετικὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας. Ἐὰν λοιπὸν
τὸν ὑπάρχοντα παραλογισμὸν ἐν σχέσει πρὸς τὴν λογικὴν τῆς ἠθικῆς ὀνομά-
ζωμεν ἀνηθικότητα, ὁ Θεὸς μόνον τότε θὰ ὑπῆρχεν, ἐὰν ἦτο ἀνήθικος. Τότε
δμως δὲν θὰ ἦτο Θεός, διότι θὰ παρελογίζετο. Ἄρα ἡ παρουσία τῆς ἠθικῆς,
αὐτὴ καὶ μόνον ἀποκλείει τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ.

Ὁ λόγος τῆς ἠθικῆς προκαταλήψεως κατὰ τῆς θρησκείας

“Ὅταν τὸ παράγγελμα δὲν ἐμπεριέχῃ τὸν λόγον του, ἐφ’ ὅσον δηλαδὴ

-
1. J. H e s s e n, Religionsphilosophie, Basel II Bd. 2 Aufl. 1955, S. 58.
 2. I. K a n t, Ein ungedrucktes Werk von Kant («Altpreuss. Mo-
natschrift, R. R e i c k e, königsberg Bd. XXI 1884, S. 414).
 3. N. H a r t m a n n, Ethik, Berlin 3. Aufl. 1949, S. 199.
 4. D. H. K e r l e r, Weltwille und Wertwille, hg. K. P o r t, Leipzig
1925, S. 171.